

Brane Lamut¹

Nagrobna plošča rodbine Pethe de Hetes iz nekdanjega observantskega/frančiškanskega samostana v Ormožu

V zahodnem delu Ormoža, tam, kjer se od Ptujске odcepi cesta za Sveti Tomaž, stoji na cestnem otoku v križišču kapelica. V Registru nepremične kulturne dediščine Republike Slovenije je pod evidenčno številko 6301 zapisana pod imenom Ormož – Kapelica sv. Ane in opisana kot kapelica odprtega tipa z dvokapno streho in s trikotnim zaključkom. V njej je po Registru kip svete Ane!? Datacija: 19. stoletje. Z odlokom o razglasitvi kulturnih spomenikov na območju Občine Ormož je Zavod za varstvo kulturne dediščine Republike Slovenije (območna enota Maribor) 9. 3. 2017 kapelico razglasil za spomenik lokalnega pomena.²

Ključne besede: kapelica sv. Ane, Ormož, spomenik lokalnega pomena, Ptujška cesta

Kapelica sv. Ane v Ormožu, danes s kipom stoječe Marije z detetom.
Foto: Brane Lamut.

V predverju kapele, obdanem z ograjo, pritegne našo pozornost na tleh vodoravno ležeča večja pravokotna marmorna plošča z vklesanim latinskim napisom. Plošča je velika 106 x 91 cm,

obrobljeno napisno polje znotraj nje pa 50 x 77 cm; manjše črke so velike 3,3 cm, večje 4,5 cm, oznake za letnice pa 4 in 4,5 cm. Tekst je deloma zlizan, vendar lahko vsebino delno še razberemo. V svobodnem prevodu besedilo sporoča:

»Ta spomenik (je dala postaviti) presvetla in velečastna gospa, gospa Anna Marija, rojena Konzky, (pridevnik.....) gospodu, gospodu Štefanu Adamu Petheju, sebi in svojim dedičem.....leta gospodovega«; izpod z vklesano linijo obrobljenega napisnega polja je z rimskimi številkami izpisana še letnica MDC-LIV, torej 1654.

Iz napisa je razvidno, da gre za novoveško plemiško ploščo, ki je ležala nad grobom. Na to kažeta tudi dve kvadratni odprtini, vklesani v ploščo nad in pod napisnim poljem, s pomočjo katerih so ploščo tudi spuščali in dvigali. Ženin priimek izhaja iz imena kraja in gradu Konjščina v Hrvaškem Zagorju, njegove ostaline so bile v zadnjih desetletjih restavrirane.

¹ Brane Lamut, kustos arheolog, Pokrajinski muzej Ptuj Ormož.

² Register nepremične kulturne dediščine republike Slovenije, evidenčna številka 6301, odlok o razglasitvi spomenika lokalnega pomena, z dne 9. 3. 2017 v Uradnem listu Republike Slovenije.

Vodoravno položena nadgrobna plošča rodbine Pethe de Hetes v preddverju kapelice sv. Ane. Foto: Brane Lamut.

Povsem neverjetno se zdi, da bi v 1. polovici 17. stoletja plemiški par pokopali na omenjeni lokaciji, ki je bila takrat izven mestnega obzidja. Gre namreč za plemiško rodbino baronov Pethe de Hetes, ki je bila lastnica ormoškega gospostva kar pet generacij (1604–1740). Kot najverjetnejša se kaže možnost pokopa v nekdanjem observantskem/frančiškanskem samostanu, ta je namreč že prej služil ormoškim fevdalcem za zadnje počivališče.

Po smrti madžarskega kralja Matije Korvina (*lat.* Matthias Corvinus, *madž.* Hunyadi Mátyás) leta 1490 je njegov nekdanji vojskovodja Jakob Sekelj (*madž.* Jakob Szekely) vrnil cesarju vse gradove in mesta, ki jih je na avstrijski strani, ob soglasju njihovega fevdnega gospoda salzburškega

Grad Konjščina v Hrvaškem Zagorju, od koder je bila doma Ana Marija Konzky, poročena Pethe de Hetes.³

nadškofa, zasedel v vojni s Habsburžani za ogrskega kralja. Nato je lahko od cesarja kupil ormoško gospostvo, tega mu je Korvin prej podelil le v fevd. Svoj priimek je ponemčil na ta način, da je izpustil prvo in zadnjo črko priimka, tako se je od tedaj naprej pisal Zekel, tudi Zakel ali Zakl, zadnja varianta je danes krajevno ime vasi, kjer je nekoč imel posest.

Njegova rodbina je potem do konca 15. in večino 16. stoletja, do leta 1598, domovala v ormoškem gradu. Kmalu po ustalitvi je začel razmišljati o ustanovitvi frančiškanskega samostana. S prošnjo se je obrnil neposredno na takratnega papeža Aleksandra VI. (rojen v *katalonščini* oziroma *valencijanščini* kot Roderic Llançol i de Borja; tudi *ital.* Borgia, papež 1492–1503), ki mu je prošnjo leta

³ Dostopno na: https://www.zhrmk.org.mk/images/Hrvatska/1/Sjeverna_Hrvatska/Stari_Grad_Konjscina/Stari_grad_Konjscina_2.jpg; 21. 10. 2020.

1493 tudi odobril. Gradnja se je zaradi turških vpadov zavlekla (Zekel je bil poveljnik v vojni krajini, potekala je v ozkem pasu od Kvarnerskega zaliva do reke Drave), tako nista ne papež Aleksander in ne ustanovitelj dočakala njegove posvetitve leta 1504. Jakob Zekel je umrl nekoliko prej istega leta v Murski Soboti (soboški grad mu je za doto prinesla žena iz rodbine Szechy, ki je imela za svoj matični grad, grad nekdanj poimenovan grad Gornja Lendava, danes je to grad Grad), njegovo truplo so prepeljali v ormoški frančiškanski samostan, kjer je zase in za rodbino dal pod prezbiterijem zgraditi grobnico in v njej postaviti marmornat sarkofag. Na vrhnjem pokrovu sarkofaga je bil upodobljen kot vitez v bojni opravi, stoječ na levo, ob robu pokrova pa je tekel latinski napis z naštevanjem pokojnih družinskih članov. V kripti so bili v naslednji

Sarkofag rodbine Zekel de Kövend de Ormosd, ki je bil med leti 1504 in 1786 v cerkvi frančiškanskega/observantskega samostana v Ormožu. Risba Simona Povodna, kopijo hrani Zgodovinski arhiv Ptuj.

generaciji pokopani vsaj njegov starejši sin Lukas ali Lukež in družinski člani, medtem ko je vnuk Mihael bankrotiral in je moral grad in gospostvo prodati, tako da je vprašanje, kje so pokopani člani tretje generacije rodbine Zekel.

Konec stoletja, leta 1598, je vse skupaj odkupil baron Rupert Herberstein, ki je v šestih letih grad popravil, odplačal dolgove in potem prodal gospostvo naprej.

Leta 1604 je ormoško gospostvo kupil Jakob Pethe de Hetes, ki je po smrti svojega brata, nadškofa Martina Pethe de Hetes, dobil plemiški naziv barona. Rodbina Pethejev je kar pet generacij, do leta 1740, gospodarila na ormoškem gospostvu. Madžarska rodbina izvira iz kraja Hetes, ki pa je bil v obravnavanem času pod turško zasedbo. Fevde so si Petheji pridobili na severu Madžarske in na ozemlju današnje Slovaške; to sta bili gospostvi Szádvár in Kis-Topolchan. Grad Szádvár leži severno od mesta Miskolc blizu meje s Slovaško na lepi razgledni točki, od njega so ostale le ruševine; dokončno je bil požgan, porušen in opuščen po letu 1688. Kraj Kis-Topolchan je na Slovaškem, danes se imenuje Topol'čianky ali Malé Topolčany, leži jugovzhodno od večjega mesta Topol'čany.

Petheji so prav tako imeli svoja zadnja počivališča v ormoškem frančiškanskem samostanu, za kar obstajajo tudi pisni dokazi. Za Jakobom je gospostvo prevzel mlajši sin Štefan, za njim pa leta 1641 naš Adam Štefan Pethe de Hetes, poročen z Ano Marijo Konzky (Anna Maria Konzky, tudi Koinschin).

V svoji oporoki iz leta 1655 je zapisal, naj njegovo truplo pokopljejo v samostanski grobnici pri frančiškanih. Umrl je leta 1658; istega leta je tudi žena Ana Marija napisala oporoko, vse zapustila sinu Francu Adamu in kmalu nato umrla.

Kot vidimo, sta dala zakonca izklesati nagrobno

ploščo zase in za svoje dediče že nekaj let pred smrtjo. Za to bi utegnil biti vzrok tudi njun finančni položaj. Kot piše Fran Kovačič na podlagi dokumentov, je bil Adam Štefan slab gospodar, tako da je bil leta 1654 prisiljen prodati del ormoške graščine za 20.000 goldinarjev,⁴ in prav verjetno sta od tega prihodka dala Petheja izklesati tudi obravnavani nagrobnik.

Tudi njun vnuk baron Franc Anton Pethe de Hetes, zadnji svojega rodu, umrl leta 1710 (žena Elizabeta pa leta 1740), je v svoji oporoki, ki jo je napisal 10. januarja istega leta, že v prvi od 12-tih točk zapisal, kako naj ga pokopljejo. Naj ponovimo za Kovačičem⁵ (str. 287):

1. Truplo naj se pokoplje v grobnici frančiškanske cerkve, v kapeli sv. Ane, srce in drob pa v cerkvi sv. Katarine v Kis-Tapolchanu.
 2. Frančiškanom v Ormožu (je volil) za svete maše300 goldinarjev,
 3. Cerkvi sv. Katarine v Kis- Tapolchanu100 goldinarjev,
 4. Cerkvi sv. Jakoba v Ormožu50 goldinarjev
- itd.

Med vsemi podatki je za našo temo najzanimivejši podatek o kapeli sv. Ane v grobnici pod prezbiterijem.

Obravnavana nagrobna plošča je bila torej prvotno po vsej verjetnosti v grobnici v kapeli sv. Ane pod prezbiterijem cerkve nekdanjega frančiškanskega oziroma observantskega samostanu v Ormožu vse do njegove ukinitve leta 1786. Lastniki zgradb nekdanjega samostana so se menjali, leta 1798 so bile kupljene za 2000 goldinarjev in porušene, med njimi tudi cerkev.⁶ Grobove plemiških rodbin so prenesli na druge lokacije, sarkofag družine Zekel (Szekely de

Kövend de Ormosd) pa je bil uničen,⁷ ohranila se je le njegova risba, skiciral ga je kurat Simon Povoden. Ostanke pokojnikov so prekopali v župne cerkve sv. Jakoba, saj je še danes tam vzdani njihov nagrobni spomenik.

Kje so hranili nagrobno ploščo družine Pethe de Hetes iz kapele sv. Ane v kriпти nekdanje frančiškanske cerkve, ni znano. Ko so sredi stoletja po ukinitvi fevdalnega reda opustili mitninsko postajo v zahodnem predmestju Ormoža, pa so sezidali novo kapelo sv. Ane, kamor so prenesli tudi marmorno kamnito napisno ploščo. Ugibamo lahko, da je bila v novi kapelici prvotno ali slika ali pa kip sv. Ane. Toda od leta 1862 dalje je tu stal

Gotski kip Marije z detetom na prestolu, datiran med letoma 1360 in 1370. Od leta 1862 pa do leta 1941 je stal v kapelici sv. Ane v Ormožu. Foto: Boris Farič.

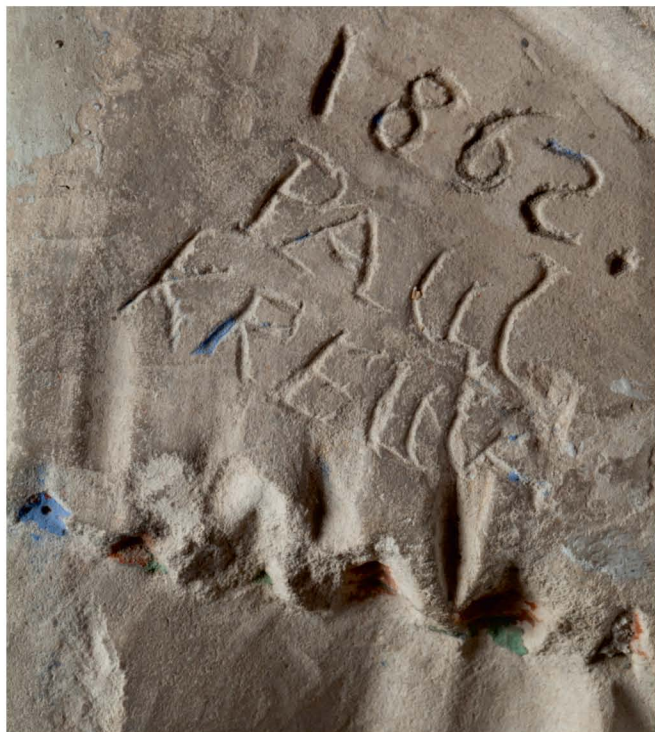
⁴ Kovačič, str. 286.

⁵ Kovačič, str. 287.

⁶ Kokol, str. 69.

⁷ Kokol, str. 70.

kamnit kip sedeče Marije z detetom v naročju in golobom na drugi strani. Gre za izvrstno gotsko delo, datirano med 1360 in 1370 ali v zadnjo četrtino 14. stoletja,⁸ ki ima na hrbtni strani sekundarno vdolbeno letnico 1862. Po okupaciji leta 1941 ga je takratna nemška uprava preselila v nekdanji dominikanski samostan na Ptuj, kjer je bil razstavljen v takratnem mestnem muzeju, v

Hrbtna stran gotskega kipa Marije z detetom na prestolu s sekundarno letnico 1862. Foto: Boris Farič.

kapelici pa so postavili sedanjo podobo. Kip je sedaj v ormoški enoti Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož, v Grajski pristavi.

Kam so prekopali posmrtno ostanke baronov rodbine Pethe de Hetes nekje v časovnem razponu med odlokom o ukinitvi samostana cesarja Jožefa II. leta 1786 in dokončno porušitvijo cerkve leta 1798, ni povsem jasno. Najverjetnejša se zdi možnost, da v ormoški cerkvi, tako kot ostanke plemenite rodbine Zekel de Kövend de Friedau/de Ormosd⁹ ali pa kot druga možnost na pokopališču ob mestni cerkvi sv. Jakoba. To je bilo možno le še v letu 1786. Leta 1787 so prenehali s pokopi na cerkvenem pokopališču, pokopavati pa so začeli na novem pokopališču vzhodno od mesta, ki pa se je izkazalo za premočvirnato, premajhno in preblizu ceste. Zato so novo pokopališče po dobrem desetletju, leta 1797, ukinili,¹⁰ pokopavanje pa nadaljevali na sedanjem pokopališču zahodno od mesta.

Malo verjetno se zdi, da so po izgradnji nove kapelice sv. Ane tja prekopali tudi ostanke rodbine Pethe de Hetes, po vsej verjetnosti je plošča tja položena le kot kenotaf.

⁸ Vnuk, 2017, str. 20 in tam navedena literatura.

⁹ Vnuk, 2005, str. 516 in op. 66.

¹⁰ Vnuk, 2005, str. 571 in op. 137–139.

Literatura

- Jože Curk, *O samostanih in samostanski arhitekturi*, Časopis za zgodovino in narodopisje, št. 2, Maribor, 1993, Frančiškani, str. 143 s.
- p. Hadrian Kokol, OFM, *Die Geschichte der Franziskanerklöster in Unter Steiermark in der Aufklärungsperiode und in der Zeit des Absolutismus (ca. 1750–1850)*, Görz (Gorica) 1915.
- Nevenka Korpič, *Ormoško pokopališče – sveto območje kulturne dediščine*, Muzej Ormož, publikacija ob razstavi v avli Občine Ormož marec–april 2007, Ormož 2007.
- Fran Kovačič, *Trg Središče. Krajepis in zgodovina*, 1910.
- Matej Slekovec, *Sekelji. Rodoslovna in životopisna razprava*, Ljubljana 1993.
- Branko Vnuk, *Pregled zgodovinskih podatkov, pomembnih za poznavanje umetnostne podobe ormoške župnijske cerkve sv. Jakoba*. V: Ormož skozi stoletja V. Druga knjiga. Ormož 2005, str. 555–592.
- Branko Vnuk, *Kiparstvo med 12. in 14. stoletjem. Marija z detetom na prestolu*. V: Umetnost srednjega in zgodnjega novega veka 1200–1550. Galerijske zbirke Pokrajinskega muzeja Ptuj–Ormož 1 (ur. Branko Vnuk), Ptuj, 2017, str. 18–20 in fotografije.

Vir

- Register nepremične kulturne dediščine republike Slovenije, evidenčna številka 6301, odlok o razglasitvi spomenika lokalnega pomena, z dne 9. 3. 2017, v Uradnem listu Republike Slovenije.